manas
Studies into Asia and Africa

Електронно списание на Центъра за източни езици и култури
Софийски университет „Св. Климент Охридски"

Манас 4 (2018), 1.
Публикувано в 06.12.2018 https://manas.bg/bg/2018-vol4-1/aleksiev ISSN: 2367-6256

Алексиев, Александър. Правила за транскрипция и правопис на китайските лични и географски имена на български език – проблеми и предложения за тяхното разрешаване. – Във: *Манас: Българска транскрипция на антропоними и топоними от азиатски и африкански езици*, Том 4, 1, 2018.

Правила за транскрипция и правопис на китайските лични и географски имена на български език – проблеми и предложения за тяхното разрешаване

Александър Алексиев

Резюме

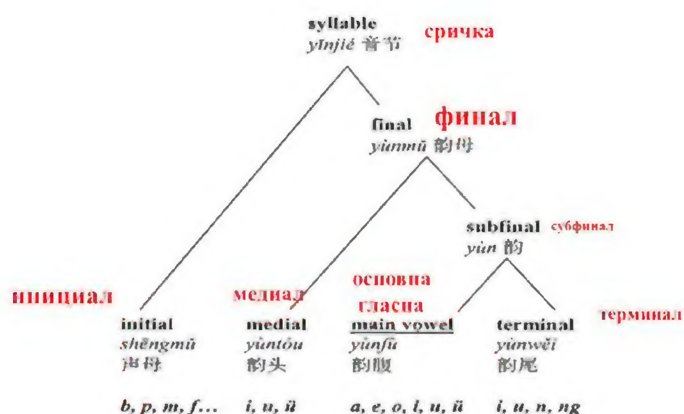
Статията е опит за установяване на основни правила за транскрипция и правопис на китайските имена на български език, които да разрешат належащия проблем с омонимията при предаване на китайските срички с помощта на българските кирилски букви, както и правописа на сложни и съставни китайски имена. Начините за предаване на звуковете и буквените съчетания се определят въз основа на латинизираната китайска фонетична азбука и транскрипция „пинин", и в съответствие с нормите на съвременния български книжовен език, при спазване наосновните правила, възприети у нас за целта.*

Ключови думи: китайски език, пинин, кирилизация, българска транскрипция

**„Глава 2. Основни правила за транскрипция на чужди географски имена" от Наредбата (Наредба № 6 /1995), а също така и нормите за писмено предаване на звуковия състав на чужди имена със средствата на българския език, илюстрирани с примери главно от английски, френски, испански, немски и от някои други европейски езици, в глави „Транскрипция на чужди собствени имена на български език" от правописния речник на БАН за ортографичните правила в българския език (Станков 2002: 41 – 51), и „Предаване на собствени имена от чужди езици в българския книжовен език" (Официален правописен речник на българския език 2012: 30 – 39).*

1. Увод

Спецификата на китайската фонологична система се дължи на обстоятелството, че тя е изградена от около 400 неизменяеми срички, произнасяни с един или друг тон – в зависимост от семантиката на морфемите, които се означават. Традиционно в китайската сричка се отделят два основни компонента – инициал (начална съгласна) и финал (вокална част). Задължителен е само финалът, който има йерархична структура. Основната (сричкообразуваща) гласна е единственият задължителен елемент от финала, а оттук – и на сричката (вж. Илюстрация № 1).

Илюстрация № 1: Структурна схема на китайската сричка.

Консонантната система в китайския език се състои от 21 начални съгласни, или 22 – ако броим и терминала ng /ŋ/. Двете тройки опозиции придихателни//непридихателни китайски инициали може да се заменят удачно от съответните български звучни//беззвучни съгласни: „b /p/ - б“ и „p /p’/ - п“, „d /t/ - д“ и „t /t’/ - т“, „g /k/ - г“ и „k /k’/ - к“ (вж. Катърова, Джан 1989; Гогова 1994; вж. Илюстрация № 2).

21 инициали																					
Ø	b	p	m	f	d	t	n	l	g	k	h	j	q	x	zh	ch	sh	r	z	c	s
	б	п	м	ф	д	т	н	л	г	к	х	дз	ц	с, ш	дж	ч	ш	ж	дз	ц	с

Илюстрация № 2: Списък на китайските иницали и техните български съответствия.

По традиция системата на финалите се представя като система от четири групи (серии) финали в зависимост от основната гласна – “a”, “i”, “u” и“ü”. Финалите биват монофтонгови, дифтонгови и трифтонгови, като една част от тях съдържат терминалите n /n/ и ng /ŋ/.

Отделят се и три полугласни звука (глайда): *yi/-i [j], yu/-ü [ɥ] и w/-u [w]*. Те могат да представят както основни гласни, така и медиали в състава на дифтонгови или трифтонгови финали, като изпълняват и ролята на инициали. Цялостна схема на китайските срички групи и тяхната кирилизация е представена в края като приложение (вж. Приложение № 1).

2. Опозиции с еднакви инициали и близкозвучащи финали

Една от проблемните опозиции от пароними в китайския език, които представляват омоними на български – по досегашното си транскрибиране, е тази на двете групи съскави и шушкави инициали със сходна средно- и задноезична монофтонгова вокална част *-i [ɻ], и –e[ɤ]*. За различаването им може да се предложи следният запис с кирилски букви, като за целта се прилага принципът на графемната близост с китайската транскрипция „пинин“:

• *[zh, ch, sh, r] e – джъ, чъ, шъ, жъ* • *[zh, ch, sh, r] i – джи, чи, ши, жи*	▪ *[z, c, s] e – дзе, це, се* ▪ *[z, c, s] i – дзъ, цъ, съ*

3. Различаване на опозициите от срички с терминали „-n“ и „-ng“

Най-голяма нужда за различаване при транскрибиране на български има при сричките с веларен терминал "-ng", който досега се записваше на български като „н“, еднообразно както алвеоларния "-n". По този начин омонимни се оказват общо 67 двойки китайски срички, различаващи се само по терминал, а именно:

- всичките 19 двойки срички с финали *-ан – -an* и *-анг –-ang;*
- 16 двойки срички с финали *-ън – -en* и *-ънг– -eng*;
- 10 двойки - *ин–-in* и - *инг– -ing*;
- осем двойки *-уан – -uan* и - *уанг –-uang*;
- двойката *уън – wen* и *уънг –weng*;
- 12 двойки *-ун – -un* и *-ong – -унг.*

Подобни размери на омонимията са неприемливи. Предлагаме във всички горепосочени случаи веларният назален терминал "ng" да се записва като „-нг“ – по фонематични съображения, по аналогия с общоизвестната и възприета отдавна у нас практика с правописа на английски, немски и други чужди имена, завършващи на този веларен назал (Reading – Рединг, Kipling – Киплинг, Mehring–Меринг). Така първата централизирана китайска династия *Цин / Qin* (秦代221 – 206) ще може лесно да се отличава от манджурската династия *Цинг / Qing* (清 代 1644 – 1911). Ще може да различаваме и множество често срещани фамилни китайски имена, например *Джан – Джанг*

(Zhan, 湛– Zhang, 张/張), Фан – Фанг (Fan, 范/範 – Fang, 方), Уан – Уанг (Wan, 万/萬 – Wang, 王).

Записването на чуждото за българския език и толкова нежелано досега в транскрипциите на китайския език краесловно „нг“ чрез веларния назален терминал “ng”може да се избегне при целия ред на серията *–ян/г – -iang,* който се транскрибира различно от опозиционния - *иèн – -ian.* Това става пофонетични съображения, тъй като звуковият им състав е различен – вокалната част е задноезична при назалния (ян – yang) и предноезична при алвеоларния терминал (йен – yan) .

Аналогично, чрез транскрибиране по фонетичния критерий може да се разреши и омонимията на опозициите *дзюн, цюн, сюн (jun, qun, xun) – дзион/ дзьон, цион/цьон, сион/сьон (jiong, qiong, xiong).*

Веларният назал “ng” може да не се изписва „нг“ на български и при непълните серии – при липса на съответната опозиция. Така, например три броя срички от реда „-ънг – -eng“, а именно *дън/г (deng), тън/г (teng), лън/г (leng),* както и два броя – от реда „-инг – -ing“ – *дин/г (ding) и тин/г (ting)* може да се предават и само чрез крайно „н“, тъй като във фонологичната система на китайския книжовен език липсват съответните опозиции на срички с алвеоларен терминал „-n“.

Отделно внимание заслужава българската транскрипция на тройната опозиция от една страна на *уън/-ун – wen/-un* с *уънг – weng,* а от друга страна ина *-ун – -un* с *-ong*. При самостоятелни срички единствено възможна е само двойката *уън – wen* и *уънг – weng,* която може ясно да се разграничи на български с помощта на опозицията „н“ – „нг“. Ако обаче в състава на сричката фигурира и инициал, то тогава се появяват 12 двойки близко звучащи финали *-un–-ong*. Понеже вокалната част на сричката *уън – wen* след инициал се редуцира, по правописно правило в пининтя се записва *-un*, и затова на български може да се записва *-ун –-un,* например *гун, кун, хун – gun, kun, hun* (Катърова, Джан 1989: 82 – 83). Но по същия начин с *-ун* – се препоръчва и записването на сричките с финали *-ong*, например *гун, кун, хун – gong, kong, hong* (Катърова, Джан 1989: 82 – 83). Бихме могли да избегнем така получилата се омонимия в българската транскрипция с помощта на възприетото в настоящата статия правило за фонематична транскрипция на веларния назал, тоест *гунг, кунг, хунг –gong, kong, hong* с коетоще може да го различаваме от *гун, кун, хун – gun, kun, hun.* Може ида приложим едновременно фонетичен и графичен принцип, следвайки отблизо както звученето, така и китайската транскрипция, и да записваме *гон, кон, хон* – gong, kong, hong (Ср. например записа на някои вече утвърдили се в

българския език китайски названия, като *кунг-фу (gongfu, 功夫)*, *Конфуций (Kongfuzi, 孔夫子)* [1].

4. Кирилизация на китайските дифтонги и трифтонги

Правилата за българската транскрипция забраняват писмено да се отбелязва йотацията пред гласната /и/ и пред /е/ (често срещана в руски и сърбохърватски географски имена) (ОПРБЕ 2012: 32). Ето защо финалите *-и – -i, -ин – -in, -инг – -ing* се записват без присъщата им йотация както при употреба като самостойни срички, така и след присъщите им билабиални (б, п, м) и алвеоларни (н, л) инициали: *ин, бин, пин, мин.*

Дифтонгите *йе – ye, оу– ou*, трифтонгите *уай – wai, уей – wei* лесно се изписват на български и звучат коректно на китайски, но само като самостоятелна сричка. При наличие на инициал възниква проблем. За да може финалите на срички, като „бие“, „моу“, „гуай“, „чуей“ да се четат правилно – като дифтонги и трифтонги, а не като две отделни срички, както би било нормално на български, където сричковата граница преминава между две съседни гласни, може да отбележим ударението върху основната гласна. Например: *биѐ, пиѐ, миѐ, диѐ, тиѐ, ниѐ, лиѐ, дзиѐ, циѐ, сиѐ; мо̀у, го̀у, хо̀у, джо̀у, чо̀у, со̀у; джуа̀й, чуа̀й, шуа̀й; джуѐй, чуѐй, шуѐй.* Правилата на транскрибиране допускат този легитимен и общоприет прийом – в случаи на колебание, при необходимост се посочва и мястото на ударението в транскрибираното име, например: Викто̀р (фр. Victor), Макќинли (англ. McKinley), Ма̀рия (пол. Maria), Ческе Бу̀дейовице (чеш. Ceske Budejovice), Ма̀ртин и Мартѝн. (Станков 2002: 46; ОПРБЕ 2012: 105). Макар в споменатото правило да се визират друг тип случаи, посочването на мястото на ударението върху основната гласна в транскрибираното китайско име в редица случаи, както в посочените по-горе примери на дифтонги и трифтонги, които не се срещат в българския език, е единственият начин да се гарантира правилният прочит. За да не се натоварва излишно българската графична система с тази необичайна за българина функция на ударението, желателно е то да се отбелязва само при първата употреба на името в конкретния текст.

Редица китайски дифтонги се предават успешно на български според техния изговор. Дифтонгите *я – ya, ай – ai, ей –ei* се изписват без особен проблем и се четат коректно и като самостоятелна сричка, и като финал: *ля–lia, дзя –jia, ця–qia, ся–xia; бай –bai, пай -pai, май –mai, джай –zhai, шай–shai; бей –bei, пей –pei, мей –mei, фей –fei, дзей –zei, джей – zhei, шей –shei.* Изключение прави транскрипцията на финала „ей“ след два задноезични веларни консонанта: *g[k]и h [x]*, където обичайният преден звук на дифтонга

преминава в заден („ъй“). В този случай следва да пишем така, както и произнасяме: *гъй -gei ихъй -hei.*

При българския запис на трифтонга *яо -yao* ударението естествено пада върху „я“ и затова няма нужда то да бъде отбелязвано изрично, включително и след инициал. Например *biao – бяо, niao– няо, qiao– цяо, xiao– сяо, liao – ляо.*

При китайските дифтонги, които имат графичен аналог при изписване на български език е целесъобразно да се посочва еднократно, на първото място в текста с ударение върху сричкообразуващата гласна, например *уà – wa, у* ò *– wo.*

Когато дифтогът *у* ò *– uo* се явява финал след билабиални и алвеолни инициали, той се редуцира и затова, по ортографичните правила на пинин се записва като “-o” – bo, po, mo, fo, lo. Следователно серията може да се транслитерира, включително и по фонетични причини, съответно бо, по, мо, фо. Сричката *ло -lo* записва една единствена морфема: 咯– фразова частица, която винаги се произнася без ударение.Във всички останали случаи дифтогът-финал *уò –uo* може за яснота да се пояснява с отбелязано ударение при първата му употреба в текста *: дуò -duo, нуò –nuo, луò –luo, хуò –huo, джуò –zhuo, жуò –ruo, дзуò –zuo, суò –suo.*

Трифтонгът *you– йоу* се транскрибира без проблем при употреба като самостоятелна сричка. Като финал обаче основната гласна „o“ тук се редуцира почти до дифтонг – с йотирано у („-йу“), и затова по правилата на пинин се записва като „-iu“. Ето защо, за да избегнем омонимията, след транскрибиране, с палаталния полугласен дифтонг *ю-yu/-ü* (напр. *ню –nü, лю –lü, дзю -ju*), може да записваме *нùу–niu, лùу –liu, дзùу –jiu,* като посочваме еднократно за яснота и ударението, отчитайки различията в изговора и правописа на „пинин“.

Трифтонгът *уèй– wei* се редуцира частично при употреба като финал и затова се записва с пинин като „-ui“, като така дава повод да го транскрибираме „-уй“ (Катърова, Джан 1989: 82). Това е единият допустим вариант за кирилизация след инициал: *дуй -dui, гуй –gui, джуй –* z *hui, жуй – rui,* с изключение на *хуèй – hui.* Все пак редукцията тук не е достатъчно голяма и повечето пъти сричкообразуващата гласна „е“ в състава се чува достатъчно ясно, особено когато сричката е в ударена позиция. Затова може и да пренебрегнем правописното правило на пинин и да транскрибираме *дуèй – dui, гуèй -gui, хуèй –hui, rui – жуèй* (Гогова 1992). За яснота следва да отбележим и ударението.

Всички китайски дифтонги и трифтонги, освен тези, които не се четат естествено като такива и на български език, може за яснота да се записват

еднократно със знак за ударение върху сричкообразуващата гласна на първото място в текста, в което сричката се употребява в състава на съответното име. Например: *хòу–hou, куà –kua, сюè –xue, миèн –mian, лùу –liu, нùу –niu, шàо – shao, дзя̀о –jiao, уèй –wei, йòу –you.*

5. Транскрибиране на паронимни китайски названия, които се различават само по тон

Тъй като китайският тон представлява особен вид суперсегментна единица, наричана още музикално ударение, може да възникнат проблеми с транкрибирането на срички, които се различават само по тон. Например, особено необходима за преодоляване е омонимията при кирилизация на имената на две китайски провинции – *Шанси / Shānxi (山西) и Шанси / Shǎnxi (陕西)*. Първата се произнася в първи тон, а втората – в трети тон. За да избегнем омонимията при транскрипция на български, бихме могли да приложим начина, по който е решен въпросът в пинин – с отбелязване на обективно по-дългата гласна „а“ при изговора на едното от двете названия: *Шанси / Shanxi (山西) и Шàанси / Shaanxi (陕西)*. Подобно маркиране е твърде удачно, тъй като отразява и реалната разлика в изговора на паронимната двойка в китайски език, а именно – по-продължителната реализация на финала в трети тон по сравнение с тази с първи тон, и всъщност – по отношение продължителността на всички останали тонове. Ето защо похватът би могъл да се използва при всички аналогични случаи за различаване на паронимни двойки, но само когато едната от тях се чете с трети тон. В състава на последната при предаване може да се посочи първоначално, еднократно и ударението, за да може да се чете като дълга гласна („àа“), а не както нормално би се прочела на български език – като две срички.

6. Относно правописа на кирилизираните китайски сложно-съставни имена

По принцип „чуждите сложни и съставни имена се предават на български слято или разделно съобразно с начина на изписването им в чуждия език“ (Станков 2002: 46; ОПРБЕ 2012: 36). Двусричните имена в китайския език се пишат слято на пинин, например *Юан Дзяхуа (Yuan Jiahua), Лиу Сюеся (Liu Xuexia), Съма Сянжу (Sima Xiangru)*. Сложното или съставно географско, собствено или, по-рядко фамилно, китайско име обичайно се състои от две думи (срички, морфеми), всяка от които е ударена – едната слабо, другата – силно. Ето защо, двусрични лични и географски имена може да се

кирилизират слято тогава, когато гласните или дифтонгите се четат естествено като отделни срички и на български, например:

Маю (Mayu), Иу (Yiwu), Уи (Wuyi), Юи (Yuyi)

В повечето случаи подобно слято изписване създава проблеми при прочита си на български. За да може китайските сложно-съставни имена винаги да се четат правилно на български, по принцип бихме могли да отбележим ударенията на всяка сричка, например *Юа̀н Дзя̀хуа̀, Лѝу Сюѐся̀, Съ̀ма̀ Ся̀нжу̀.* Ако маркираме сричковата граница, например посредством добавяне на малко тире (дефис, съединителна чертица), то част от ударенията вече няма да е нужно да се отбелязват: *Юа̀н Дзя-хуа̀, Лѝу Сюѐ-ся, Съ-ма Сян-жу.* За разлика от ударението, желателно е дефисът да се използва като задължителен елемент от кирилизацията и да присъства във всяка употреба на името в текста.

7. Правопис на сложните имена с „-н“ и „-нг“ в средисловие

7.1. Пред сричка, започваща с гласна или полугласна

При сложно-съставни китайски имена с първи компонентс терминал алвеоларен „н“ или веларен назален консонант „-нг“, с последваща сричка, започваща с гласен звук, маркирането на сричковата граница е задължително, тъй като в този случай неминуемо възникват два варианта на изговор. Двоякото четене е присъщо и на китайската транскрипция, където това се избягва с помощта на апостроф, който се поставя след терминала, преди началната гласна на втория компонент: *Chang'an – Changan, Zhang'ang – Zhangang, Yan'an – Yanan, Jian'an – Jianan.*

Най-естествен еквивалентен знак за оформяне на подобна вътрешнословна сричкоотделяща функция в българската транскрипция е малкото тире. Така лесно бихме разграничили *Чанг-ан (Chang'an)* от *Чанган (Changan)*, *Джанг-анг (Zhang'ang)* от *Джанганг (Zhangang)*, *Йен-ан (Yan'an)* от *Янан (Yanan)*, *Уан Дзиен-ан (Wang Jian'an)* от *Уан Дзянан (Wang Jianan).*

Функциите на малкото тире са многобройни. Основно те са насочени към означаването на разчленяване на думи на съставни срички, например при скандиране или провикване „ *У-ра!* “, или при пренасяне на части от думи на нов ред: *ро-ди-на, ис-то-рия, управ-ле-ние.* Също така служи и за отделяне на групи от цифри в контекста на поредици от цифри или номера – като заместител за интервал между отделните групи цифри, напрмер *тел./факс 0887-678-987* (вж. Станков 2002: 84 – 86; ОПРБЕ 2012: 103 – 4). Ролята на малкото тире в контекста на българската транскрипция на китайските имена е

тъкмо такава: да отбележи интервал и да отдели правилно един от друг структурните елементи на сложно-съставното название.

Апострофът също се използва в българския език, където има няколко функции. Може да замества изпусната гласна в дума (напр. *наш'те*), или да отделя една съгласна (от служебна дума) пред име, започващо с гласна (напр. *шарже д'афер*). Пише се и в случаите, когато трябва да се отдели една съгласна пред име, започващо с гласна: *Габриеле д'Анунцио (ит. Gabriele d'Annunzio)*, или пък гласна пред име, започващо със съгласна, например в ирландски имена от типа на *О'Нийл (англ. O'Neill)*. Апострофът може да бъде заместен от малко тире, когато се използва за съкратено изписване на години, при подразбиращ се век: Зимна олимпиада'98, Експо-70. (вж. Станков 2002: 46, 86; ОПРБЕ 2012: 36). При това положение, по принцип, вероятно е допустимо да го употребяваме и при транскрипцията на сложно-съставните китайски имена като дублетна форма на тирето в случаите, където и в пинин се използва апостроф: *Чанг'ан*, *Джанг'анг*, *Йен'ан*, *Уан Дзиен'ан*. Следва да се отбележи обаче, че употребата му не обхваща многото останали случаи, при които, за разлика от „пинин“, българската транскрипция се нуждае от отбелязване на сричковата граница в средисловие (*Мингуан – Mingwan)*. В подобни случаи използването на апостроф в тази функция, за разлика от малкото тире, би било некоректно. Ето защо по-подходящои удобно е в транскрибираното име навсякъде да заместим апострофа с дефис.

Терминалите в средисловие често се стиковат с последваща сричка, започваща с полугласен „ю“ (yu) или „у“ (w). Например, *Джън Цинуън (Zheng Qinwen), Ю Дзинуан (Yu Jinwang), Фей Ингуей (Fei Yingwei), Ли Инуей (Li Yinwei), Уан Мингуан (Wang Mingwan) Юанмингюан (Yuanmingyuan)*. За китайската транскрипция тук не съществува проблем, понеже в случая самите глайдове графично (yu, w) маркират сричковата граница, и съответно апострофът липсва. При запис на български език, обаче, неминуемо възникват два варианта на изговор: „по-естествено е (името *Цинуън*) да се прочете от неосведомения читател като трисрично — *Ци-ну-ън* “ (вж. Хинов 2015). По същия начин нормално би било *Дзинуан* да се прочете *Дзи-ну-ан*, вместо правилното *Дзин-уа̀н*; или *Ингуей* като *Ин-гу-ей*, вместо *Инг-уѐй*; *Инуей* като *И-ну-ей*, вместо *Ин-уѐй*; *Мингуан* като *Мин-гу-ан*, вместо Минг-уа̀н; *Юанмингюан* като *Ю-анмин-гю-ан* (или - *гюа̀н*), вместо вярното *Юа̀нминг-юа̀н*. Коректното българско четене в подобни случаи може да се постигне чрез поставяне на дефис и знак за ударение на нужните места.

Проблем с правилния изговор на терминалите с последваща сричка, която започва с полугласния /j/ в средисловие възниква тогава, когато тя е дифтонг

„я“ (ya) или трифтонг „яо“ (yao), или йотиран финал „и“ („йи“) (yi), отбелязван само като гласната „и“ в българската транскрипция. Тук отново се налага да маркираме пределите. Например, *Пингяо (Pingyao)* би се прочелокато *Пин-гяо*, вместо правилното *Пинг-яо*; *Миняо (Minyao)* като *Ми-няо*, вместо *Мин-яо*; *Дзуни (Zunyi)* като *Дзу̀ни*, с едно ударение, вместо *Дзун-и*; *Джангиюан (Zhangyiyuan)* като *Джанги-юан (-ги-ю-ан)*, вместо *Джанг-и-юа̀н*.

Отбелязването на сричковата граница между терминала и глайда /j/ в средисловие пред дифтонгите „йе“ (ye) и „йо“ (yo) се налага само заради правилата на българския правопис за буквата „й“ – задължителна начална или крайна позиция в състава на сричката, например *Пън Минг-йен (Peng Mingyan), У Ман-йен (Wu Manyan), Джан Пан-йон (Zhang Panyong), Минг-йонг (Mingyong), Бао Минг-йоу (Bao Mingyou)*.

7.2. При последващи съскави и шушкави инициали

В българската транскрипция често се получава и неестествено, непроизносимо натрупване на три-четири български съгласни, записващи съскави и шушкави китайски инициали, в позиция непосредствено след двата назални терминала: „нгдж“, „нгдз“, „нгх“, „нгц“. Желателно е в подобни случаи да се подпомогне правилния прочит посредством добавяне на малко тире, например *Гуанг-джоу (Guangzhou), Хъйлунг-дзянг (Heilongjiang), Чунг-цинг (Chongqing), Шанг-хай (Shanghai), Минг-хуанг (Minghuang, 明皇)*.

8. Правопис на сложните имена с натрупване на гласни, полугласни или съгласни в средисловие

В състава на китайските сложно-състави имена често може да се наблюдава струпване на две, три и даже четири гласни една след друга, включително с дифтонги и полугласни. Такива са например имена, като *Джао Феййен (Zhao Feiyan), Циууън (Qiuwen), Дзя Баою (Jia Baoyu), Сър (Sier), Юнър (Yuner)* (Хинов 2015), или *У Таоян (Wu Taoyang), У Баойен (Wu Baoyan), Пан Паояо (Pan Paoyao)*. Подобни явления не представляват проблем в „пинин“ и затова се пишат слято, на общо основание. Но при запис на български език употребата на малко тире в подобни случаи се превръща в желателно, макар и невинаги задължително условие за избягване на натрупването на три гласни една след друга, което е неестествено за българския език, а в китайския се среща често. Добавянето на спомагателни знаци, като дефис и ударение, много допринася за лесния и правилен прочит на подобни имена: *Фей-йен, Цѝу-уън, Ба̀о-ю, Съ-ър (Съ-ар), Юн-ър, Та̀о-ян, Ба̀о-йен, Па̀о-яо*.

Особено важно е маркирането на сричковите граници в средисловие при сложни имена с първа сричка, завършваща с „й“ /j/ или друг глайд, и с последващ начален полугласен звук, като *Фей-йен, Цю̀у-уън, Лин Дай-ю (Lin Daiyu), Янг Дай-и (Yang Daiyi)*. В противен случай нормалното българско четене би гиредуцирало некоректно на китайски, съответнодо *Фейен, Ци-уън, Даю, Даи* (вж. Хинов 2015). Така се разрешава и проблемът с „двойните съгласни” в средисловие, например „Джъннин е по-лесно за изговаряне, когато е написано Джън-нин, а записано Джъннин би се прочело адаптивно като Джънин (друго име, Джъ-нин) “ (Хинов 2015).

Приложение № 1

(Четири таблици с четирите серии на китайските срички и техните български съответствия.)

		Инициали																						
		Ø	b	p	m	f	d	t	n	l	g	k	h	j	q	x	zh	ch	sh	r	z	c	s	
			б	п	м	ф	д	т	н	л	г	к	х	дз	ц	с, ш	дж	ч	ш	ж	дз, цз	ц	с	
Серия	i																zhi	chi	shi	ri	zi	ci	si	i
„а“	и, ъ																джи	чи	ши	жи	дзъ	цъ	съ	и, ъ
Финали	a	a	ba	pa	ma	fa	da	ta	na	la	ga	ka	ha				zha	cha	sha		za	ca	sa	a
	а	а	ба	па	ма	фа	да	та	на	ла	га	ка	ха											а
	o	o	bo	po	mo	fo				lo														o
	о	о	бо	по	мо	фо				ло														о
	e	e			me		de	te	ne	le	ge	ke	he				zhe	che	she	re	ze	ce	se	e
	ъ, е				мъ		дъ	тъ	нъ	лъ	гъ	къ	хъ				джъ	чъ	шъ	жъ	дзе	це	се	ъ, е
	ai	ai	bai	pai	mai		dai	tai	nai	lai	gai	kai	hai				zhai	chai	shai		zai	cai	sai	ai
	ай	ай	бай	пай	май		дай	тай	най	лай	гай	кай	хай				джай	чай	шай		дзай	цай	сай	ай
	ei	ei	bei	pei	mei	fei	dei		nei	lei	gei		hei				zhei		shei		zei			ei
	ей	ей	бей	пей	мей	фей	дей		ней	лей	гъй		хъй				джей		шей		дзей			ей
	ao	ao	bao	pao	mao		dao	tao	nao	lao	gao	kao	hao				zhao	chao	shao	rao	zao	cao	sao	ao
	ао	ао	бао	пао	мао		дао	тао	нао	лао	гао	као	хао				джао	чао	шао	жао	дзао	цао	сао	ао
	ou	ou		pou	mou	fou	dou	tou	nou	lou	gou	kou	hou				zhou	chou	shou	rou	zou	cou	sou	ou
	оу	оу		поу	моу	фоу	доу	тоу	ноу	лоу	гоу	коу	хоу				джоу	чоу	шоу	жоу	дзоу	цоу	соу	оу
	an	an	ban	pan	man	fan	dan	tan	nan	lan	gan	kan	han				zhan	chan	shan	ran	zan	can	san	an
	ан	ан	бан	пан	ман	фан	дан	тан	нан	лан	ган	кан	хан				джан	чан	шан	жан	дзан	цан	сан	ан
	en	en	ben	pen	men	fen			nen		gen	ken	hen				zhen	chen	shen	ren	zen	cen	sen	en
	ън	ън	бън	пън	мън	фън	Ø	Ø	нън	Ø	гън	кън	хън				джън	чън	шън	жън	дзън	цън	сън	ън
	ang	ang	bang	pang	mang	fang	dang	tang	nang	lang	gang	kang	hang				zhang	chang	shang	rang	zang	cang	sang	ang
	анг	анг	банг	панг	манг	фанг	данг	танг	нанг	ланг	ганг	канг	ханг				джанг	чанг	шанг	жанг	дзанг	цанг	санг	анг
	eng	eng	beng	peng	meng	feng	deng	teng	neng	leng	geng	keng	heng				zheng	cheng	sheng	reng	zeng	ceng	seng	eng
	ънг	ънг	бънг	пънг	мънг	фънг	дън(г)	тън(г)	нънг	лън(г)	гънг	кънг	хънг				джънг	чънг	шънг	жънг	дзънг	цънг	сънг	ънг
	er																							
	ър, ар																							

Серия	i	yi	bi	pi	mi	di	ti	ni	li	ji	qi	xi	i
	и	и	би	пи	ми	ди	ти	ни	ли	дзи	ци	си	и
„i“	ia	ya							lia	jia	qia	xia	ia
		я							ля	дзя	ця	ся	я
Финали	io	yo											io
		йо											йо
	ie	ye	bie	pie	mie	die	tie	nie	lie	jie	qie	xie	ie
	ие	йе	бие	пие	мие	дие	тие	ние	лие	дзие	цие	сие, ше	ие
	iao	yao	biao	piao	miao	diao	tiao	niao	liao	jiao	qiao	xiao	iao
	яо	яо	бяо	пяо	мяо	дяо	тяо	няо	ляо	дзяо	цяо	сяо	яо
	iu	you			miu	diu		niu	liu	jiu	qiu	xiu	iu
	иу	йоу			миу	диу		ниу	лиу	дзиу	циу	сиу	иу
	ian	yan	bian	pian	mian	dian	tian	nian	lian	jian	qian	xian	ian
	иен	йен	биен	пиен	миен	диен	тиен	ниен	лиен	дзиен	циен	сиен	иен
	in	yin	bin	pin	min			nin	lin	jin	qin	xin	in
	ин	ин	бин	пин	мин	Ø	Ø	нин	лин	дзин	чин, цин	син, шин	
	ian g	yang						niang	liang	jiang	qiang	xiang	iang
		ян						нян	лян	дзян	цян	сян	ян
	ing	ying	bing	ping	ming	ding	ting	ning	ling	jing	qing	xing	ing
	инг	инг	бинг	пинг	минг	дин(г)	тин(г)	нинг	линг	дзинг	чинг, цинг	синг, шинг	инг

Серия	u	wu	bu	pu	mu	fu	du	tu	nu	lu	gu	ku	hu	zhu	chu	shu	ru	zu	cu	su	u
	у	у	бу	пу	му	фу	ду	ту	ну	лу	гу	ку	ху	джу	чу	шу	жу	дзу	цу	су	у
„u“	ua	wa									gua	kua	hua	zhua	chua	shua					ua
	уа	уа									гуа	куа	хуа	джуа	чуа	шуа					уа
Финали	uo	wo					duo	tuo	nuo	luo	guo	kuo	huo	zhuo	chuo	shuo	ruo	zuo	cuo	suo	uo
	уо	уо					дуо	туо	нуо	луо	гуо	куо	хуо	джуо	чуо	шуо	жуо	дзуо	цуо	суо	уо
	uai	wai									guai	kuai	huai	zhuai	chuai	shuai					uai
	уай	уай									гуай	куай	хуай	джуай	чуай	шуай					уай
	ui	wei					dui	tui			gui	kui	hui	zhui	chui	shui	rui	zui	cui	sui	ui
	уей, уй	уей, уй					дуей, дуй	туей, туй			гуей, гуй	куей, куй	хуей	джуей, джуй	чуей, чуй	шуей, шуй	жуей, жуй	дзуей, дзуй	цуей, цуй	суей, суй	уей, уй
	uan	wan					duan	tuan	nuan	luan	guan	kuan	huan	zhuan	chuan	shuan	ruan	zuan	cuan	suan	uan
	уан	уан					дуан	туан	нуан	луан	гуан	куан	хуан	джуан	чуан	шуан	жуан	дзуан	цуан	суан	уан
	un	wen					dun	tun	nun	lun	gun	kun	hun	zhun	chun	shun	run	zun	cun	sun	un
	уън	уън					дун	тун	нун	лун	гун	кун	хун	джун	чун	шун	жун	дзун	цун	сун	уън
		weng																			
		уънг																			
	uang	wang									guang	kuang	huang	zhuang	chuang	shuang					uang
	уанг	уанг									гуанг	куанг	хуанг	джуанг	чуанг	шуанг					уанг
	ong						dong	tong	nong	long	gong	kong	hong	zhong	chong		rong	zong	cong	song	ong
	он, ун						дон, дунг	тон, тунг	нон, нунг	лон, лунг	гон, гунг	кон, кунг	хон, хунг	джон, джунг	чон, чунг	Ø	жон, жунг	дзон, дзунг	цон, цунг	сон, сунг	он

Серия	ü	yu							nü	lü				ju	qu	xu										ü
		ю							ню	лю				дзю	цю	сю										ю
„ü“	üe	yue							nüe	lüe				jue	que	xue										üe
	юе	юе							нюе	люе				дзюе	цюе	сюе										юе
Финали	üan	yuan												juan	quan	xuan										üan
	юан, юен	юан, юен												дзюан, дзюен	цюан, цюен	сюан, сюен										юан, юен
	ün	yun												jun	qun	xun										ün
	юн	юн												дзюн	цюн	сюн										юн
	iong	yong												jiong	qiong	xiong										iong
	ьон, ион	йон												дзьон, дзион	цьон, цион	сьон, сион										ьон, ион

Бележки

1 Съществува и предложението за пренебрегване на ортографията на пинин и еднообразен запис на финала *уън/-уън – wen/-un*, например *гуън, куън, хуън – gun, kun, hun* (Гогова 1992). В този случай, ако решим да го приемем, би следвало да се добави и ударение: гуѐн, куѐн, хуѐн. Подобно преекспониране на произношението на китайските срички и изписване на неприсъщи за българския език звукосъчетания обаче едва ли е приемливо, то би нарушило възприетия в българския език „принцип за умерена транскрипция, който най-добре съответства на нормите на българския правопис и осигурява добри условия за междуезиковата комуникация“. (Станков 2002: 41). По същата причина бихме се въздържали от българска транскрипция на финала *–e[ɤ]* със звукосъчетания, които прекалено точно го наподобяват, като при *дзъа, цъа, съа – ze, ce, se*, и под.

Цитирана литература

Катърова, Джан 1989: Катърова, С., Джан Сунфън-Канети. За практическата транскрипция на китайските срички. – Във: *Филология*, 21–22. София, 1989, с. 78–88.

Гогова 1994: Гогова, Сн. Относно консонантизма в китайския език (в съпоставка с българския език). – В: *Съпоставително езикознание*, 1, 1994, с. 15–22.

Гогова 1992: Гогова, Сн. Относно вокализма в китайския език (в съпоставка с българския език). – В: *Съпоставително езикознание*, 1, София, 1992, с. 47–62.

Станков 2002: Транскрипция на чужди собствени имена на български език. – В: Принципи и правила на правописа и пунктуацията в българския език. 2002 г. – В: Нов правописен речник на българския език / Отг. ред. Валентин Станков. София: ИБЕ при БАН, Изд. „Хейзъл“, 2002 г., с. 41–51.

ОПРБЕ 2012: проф. д.ф.н. Мурдаров, Владко., доц.д-р Александрова, Татяна., доц.д-р Станчева, Руска., доц. д-р Чаралозова, Катя., доц. д-р Димитрова, Маргарита., доц. д-р Викторова, Калина., проф. д.ф.н Лакова, Мери., доц.д-р Костадинова, Петя., гл.ас.д-р Томов, Милен., гл.ас. д-р Паскалев., Николай., гл.ас. д-р Стоилова, Илиана., ас. д-р Атанасова, Атанаска. Предаване на собствени имена от чужди езици в българския книжовен език. – В: Официален правописен речник на българския език. Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН. Издателство „Просвета – София“ АД. София, 2012, с. 30–39.

Наредба № 6: 1995: Глава 2. Основни правила за транскрипция на чужди географски имена.– В: *Наредба № 6 от 12 юни 1995 г. за транскрипция и правопис на чужди*

географски имена, на министъра на териториалното развитие и строителството, обн., ДВ, бр. 60 от 4 юли 1995 г., доп., бр. 72 и 106 от 1995 г., бр. 4 от 1999 г.

Хинов 2015: Хинов, Петко. Необходими промени в транскрипцията на китайски имена на българска кирилица. **http://petkohinov.com/archives/922**, 2.9.2018

За автора

Д-р Александър Алексиев е професор в катедра „Китаистика" на ЦИЕК към ФКНФ на Софийски университет „Св. Климент Охридски". Преподава практическа и теоретична китайска граматика (синтаксис), лексикология и лексикография, фразеология, лингвостилистика, теория и практика на превода, както и някои дисциплини в областта на политическата икономия на Китай, страните от Източна Азия и Азиатско-тихоокеанския регион. Научноизследователските му интереси са в областта на китайското езикознание и явленията, обусловени от връзката между езика и традиционната култура на Китай, както и ролята и мястото на Китай в съвременния свят.

e-mail: a.alexiev@uni-sofia.bg